

PO STOPÁCH KNIŽNÍ SBÍRKY FRANTIŠKA EUSEBIA, HRABĚTE Z PÖTTINGU A PERSINGU „PROVENIO“ A MOŽNOSTI REKONSTRUKCE ROZPTÝLENÝCH KNIHOVEN¹

JAROSLAVA KAŠPAROVÁ

Abstrakt: Příspěvek pojednává o osudech osobní knihovny politika Františka Eusebia, hraběte z Pöttingu a Persingu, v letech 1663–1674 velvyslance císaře Leopolda I. ve Španělsku. Barokní knižní sbírka obsahující rukopisy a tisky se jako celek nedochovala, je rozptýlena v knihovnách v České republice i v zahraničí. Článek, který vznikl na základě výzkumu knižních proveniencí (projekt Knihovny Národního muzea *NAKI DF12P01OVV023 PROVENIO: Metodika výzkumu knižních proveniencí*), přináší stručné informace o nově identifikovaných knihách v České republice a podává popis majitelova exlibris a supralibros. Virtuální rekonstrukce sbírky je jedním z příkladů postupné rekonstrukce rozptýleného knižního fondu v rámci elektronické databáze PROVENIO, budované v Knihovně Národního muzea v Praze (www.provenio.net), která probíhá na základě spolupráce odborníků v České republice i v zahraničí. Informace v ní uložené budou v budoucnu využity pro podrobnější studii, doplněnou soupisem zjištěných dochovaných knižních exemplářů dnes neexistující Pöttingovy sbírky.

Klíčová slova: Franz Eusebius von Pötting und Persing, barokní šlechtické knižní sbírky 17. století, knižní provenience, exlibris, supralibros, rekonstrukce knižního fondu, tisky, rukopisy, databáze PROVENIO, Knihovna Národního muzea v Praze.

Šlechtická rodina Pötting-Persing patřila k dolnorakouské rytířské šlechtě doložené již ve 13. století.² Členové rodiny Pötting-Persingů, původně rytíři, později povýšeni do stavu svobodných pánů, působili vesměs ve státní správě nebo vojenství, a když v roce 1652 získali právo zakupovat statky též v Čechách a na Moravě, usazují se členové rodu i v českých zemích a sňatky pronikají též mezi domácí českou šlechtu. Pöttingové zanechali v českém prostředí poměrně výraznou stopu.³

Nejvýznamnějším představitelem rodu byl nepochybně František Eusebius, hrabě z Pöttingu a Persingu (Franz Eusebius von Pötting und Persing), politik, diplomat, nejvyšší dvorský maršálek, císařský tajný rada a velvyslanec v Madridu, od roku 1663 nositel Zlatého rouna.

1 Studie vznikla v rámci projektu *NAKI DF12P01OVV023 PROVENIO: Metodika výzkumu knižních proveniencí*. Podklady pro další pátrání – viz internetová databáze „PROVENIO“ knihovny Národního muzea dostupná na adrese www.provenio.net. Autorka hodlá rozsáhlou studii věnovanou této rozptýlené barokní knihovně, spolu se soupisem všech dosud známých identifikovaných knih, publikovat tiskem v roce 2014.

2 K nejstarší generaci Pöttingů srov. VON WURMBRAND, J. W. *Collectanea Genealogico-Historica, ex Archivo Inclytorum Austriae Inferioris statuum, ut et aliis privatis scriiniis, documentis quo originalibus excerpta*. Viennae Austriae: J. B. Schönwetter, 1705, s. 80. Též MAŠEK, P. *Šlechtické rody v Čechách, na Moravě a ve Slezsku od Bílé hory do současnosti*. Díl 2. N–Ž. Praha: Argo, 2010, s. 97–98.

3 K rodině Pöttingů, kteří byli veřejně činní, patřil také národně uvědomělý katolický kněz, probošt Kapituly olomoucké a mecenáš Emanuel Pötting-Persing (1819–1898), syn Johanna Aloise Marii hraběte von Pötting und Persing (1779–1859), který vešel do dějin jako zakladatel Matice školské v Olomouci a divčích vzdělávací instituce Ústavu hraběte Pöttinga zvaného Pöttingeum (1895–1948).

Narodil se 10. prosince 1627⁴ Friedrichovi von Pötting (1577–1642) a Kunhutě Elišce ze Šternberka, ca 1578–1631), dceři nejvyššího komorníka Království českého Adama II. staršího ze Šternberka (ca 1575–1623) a Evy Popelovny von Lobkowitz (ca 1560–1599).

František Eusebius, od roku 1647 přísedící apelačního a zemského soudu v Praze, byl roku 1649 jmenován místokancléřem Čech a nejvyšším královským komořím a byl povýšen do českého hraběcího rodu.⁵ Byl dvakrát ženat: poprvé s Marií Margaretou Löbel von Greinburg, dcerou vídeňského tajného dvorního rady a plukovníka městské gardy Johanna Christoha Löbela, sv. pána von Greinburg⁶ (sňatkem získal rumburské panství, které rod Pöttingů vlastnil až do roku 1681),⁷ podruhé s Marií Sophií z Dietrichsteinu (1652–1711), dcerou knížete Maxmiliána von Dietrichstein-Nikolsburg (1596–1655), kterou si vzal roku 1662. Marie Sophie pocházela ze slavného rodu Dietrichsteinů a svými kontakty pomáhala svému manželovi budovat politickou kariéru.

V letech 1663–1674 působil František Eusebius Pötting jako císařský velvyslanec v Madridu (do funkce byl jmenován Leopoldem I. pro své diplomatické schopnosti). Jeho diplomatické postavení nebylo nikterak jednoduché, a to zejména po smrti krále Filipa IV. (zemřel 1665) v době regentství Marie Anny Habsburské, vládnoucí za nezletilého Karla II.⁸ O politických konfliktech a zájmových seskupeních na madridském i vídeňském dvoře⁹ jsme dobře informováni na základě Pöttingovy politické korespondence, dopisů císaře Leopolda I. Pöttingovi¹⁰ a také díky Pöttingově osobnímu deníku *Diario*, který si během svého španělského

4 Biografická data jsou v literatuře často uváděna různě mylně: jako 1627–1678, nebo 1626–1679.

5 VON KADICH, H. – BLÁŽEK, C. *Der Mährische Adel*. Nürnberg: Bauer und Raspe, 1899, s. 104. (Siebmacher's grossen und allgemeines Wappenbuch).

6 Rumburk a Tolštejn měli v držení potomci Radoslava Vchynského z Vchynic, a to až do doby, kdy o něj Kinští přišli. Vilém Kinský za účast na údajném spiknutí Albrechta z Valdštejna, s nímž přišel o život při Valdštejnově zavraždění v Chebu roku 1634, byl potrestán konfiskací majetku, který Česká komora rozprodala.

7 Rumburské panství Johann Christoph Löbel sv. pán von Greinburg vlastnil od počátku 17. století. Po jeho smrti připadlo jeho nezletilému synovi Hanušovi Bernartovi, který však rovněž záhy zemřel. Majetek byl poté rozdělen rovným dílem mezi Löbelovy čtyři dcery. Marie Margareta Löbel přinesla svému manželovi věnem také čtvrtinu pustého hradu Tolštejn, který později Pötting vykoupil od manželčiných sester celý. Roku 1656 rozšířil své statky o oblast v Horní Lužici, dnešním Sasku (město Neugersdorf), kam se přestěhovali rumburští protestanti.

8 Ke vztahům mezi oběma částmi habsburské monarchie blíže VILLA-URRUTIA, W. R. *Relaciones entre España y Austria durante el reinado de la Emperatriz Doña Margarita, Infanta de España, esposa del emperador Leopoldo I.* Madrid: Imprenta y estereotipia de Ricardo Fé, 1905. Dostupné z: <http://www.banrepcultural.org/sites/default/files/84042/brblaa887354.pdf>. Ke knize srov. recenzi: RODRÍGUEZ VILLA, A. *Relaciones entre España y Austria durante el reinado de la Emperatriz Doña Margarita, Infanta de España, esposa del Emperador Leopoldo I.* In: *Boletín de la Real Academia de la Historia*, Tomo 48, 1906, s. 215–225. Edición digital. Dostupné z: <http://www.cervantesvirtual.com/obra/relaciones-entre-espaa-y-austria-durante-el-reinado-de-la-emperatriz-doa-margarita-infanta-de-espaa-esposa-del-emperador-leopoldo-i-0/>.

9 K Pöttingovu diplomatickému působení ve Španělsku ve světle korespondence s císařem Leopoldem I. viz podrobněji CERMAN, I. *Systém stran na dvoře Leopolda I. (Politická organizace habsburských dvorů ve Vídni a v Madridu ve světle osobní korespondence císařského vyslance Františka Eusebia z Pöttingu, 2000.* Diplomová práce; týž. Pojmy „frakce“, „strana“ a „kabala“ v komunikativní praxi dvořanů Leopolda I. *Český časopis historický*, 100, 2002, č. 1, s. 33–54.

10 LEOPOLD I. *Privatbriefe Kaiser Leopold I. an den Grafen F. E. Pötting 1662–1673*. Teil 1: November 1662 bis Dezember 1668; Teil 2: Januar 1669 bis Dezember 1673. Hrsg. Alfred Francis Pribram, Moriz Landwehr von Pragenau. In *Fontes rerum Austriacarum*. Österreichische Geschichts-Quellen. Abt. 2, Diplomataria et acta. Bd. 56, 57. Wien: C. Gerold's Sohn, 1903–1904.

pobytu vedl.¹¹ Po jmenování nejvyšším dvorním maršálkem roku 1671 pomýšlel Pötting na návrat do Vídně (zpátky spěchal mj. i proto, že jeho plat velvyslance v Madridu ca 34 000 zlatých nestačil pokrýt náklady okázalého způsobu života a velvyslanec měl značné finanční problémy); odjet však mohl až v dubnu roku 1674. Finančně si tak výnosné funkce, na kterou se zřejmě těšil, příliš neužil. Zemřel v prosinci roku 1678. Majetek včetně dluhů zdědil roku 1679 bratranec Johann Sebastian, hrabě z Pöttingu a Persingu (1626–1687), rada dvorské komory.

FRANTIŠEK EUSEBIUS PÖTTING – MILOVNÍK DIVADLA, BIBLIOFIL

František Eusebius Pötting, politik a diplomat, byl člověkem vzdělaným, s širokými kulturními zájmy, zejména pokud jde o divadlo a literaturu. Fakt, že měl jako velvyslanec ze svého titulu za povinnost navštěvovat madridská divadla a podporovat madridské knihkupce, a skutečnost, že uměnímilovnému a vzdělanému císaři Leopoldu I. posílal nové tisky španělských her hraných v Madridu a informoval ho o knižních novinkách, dokazuje, že se Pötting v prostředí knih a literatury či divadel pohyboval dosti často. Hraběti Pöttingovi se jako významnému politikovi a též mecenáši dostalo té cti, že mu byla věnována řada vydávaných tisků (především divadelní hry šířené nakladateli Manuelem Meléndezem a Antoniem de la Fuente). Tištěné dedikace (určené nejen jemu, ale též jeho ženě Marii Sophii) byly sice prestižní a reprezentativní záležitostí, ale na druhé straně štedrý Pöttingův mecenát přispěl nepochybně k tomu, že jeho finanční situace v době madridské diplomatické mise nebyla příliš utěšená.

Obrázek č. 1: Titulní list 35. části *Comedias nuevas escritas por los mejores ingenios de España* z r. 1671 s erbem hraběte Františka Eusebia z Pöttingu a jeho ženy Marie Sophie, roz. Dietrichsteinové. Biblioteca nacional de España, sign. 60 C 94.

11 VON PÖTTING, F. E. *Diario del conde de Pötting, embajador del Sacro Imperio en Madrid (1664–1674)*. Vol I y II. Ed. de Miguel Nieto Nuño. Biblioteca diplomática española. Madrid: Escuela Diplomática, 1990–1993. Originál (*Diario de mi embajada en la Real Corte de los Monarcas Católicos Don Phelipe IV El Grande y Don Carlos II El Deseado, en tiempo de su menoredad y tutoría de la Reina su madre, escrito por mi mano, quo está en dos tomos, el primero para los años 1664–1668, y el segundo para el resto*) se nachází ve Vídni (Haus-, Hof- und Staatsarchiv Wien, sign. AT-OeStA/HHStA Große Korrespondenz 35, Franz Eusebius Graf Pötting, Botschafter in Madrid Tagebücher, Karton (Faszikel).

Leopold I. pověřoval Františka Eusebia z Pöttingu také nákupem knih.¹² Velvyslanec císaři např. ve Španělsku obstaral za 150 tolarů *Complutenskou bibli (Biblia Complutense)* anebo knihu *Triumphos del Emperador Maximiliano I con los origenes de la Casa de Austria*.¹³ Nejcenější akvizici španělských knih, k níž Pötting císaři osobně dopomohl, byla koupě osobní knihovny Pedra de Navarra y de la Cueva, markýze de Cábrega (zemřel 1671),¹⁴ představující na svoji dobu znamenitou knižní sbírku (obsahovala kromě cenných rukopisů též na 5 000 knih tištěných španělsky).¹⁵ Pötting ji pro císaře koupil ještě za života Cábregy, a to velmi výhodně, v roce 1670. Knihovnu uloženou do 23 beden přivezl do Vídně, když roku 1674 opouštěl Madrid.¹⁶ Podstatná část Cábregovy sbírky hispanik (přes 2 500 sv.) tvoří dodnes základ španělského knižního fondu Rakouské národní knihovny ve Vídni.

„BIBLIOTHECA PÖTTINGANA“

Můžeme oprávněně předpokládat, že také hrabě Pötting vlastnil rozsáhlou osobní knižní sbírku. Svědčí o tom nejen jeho zmíněné sběratelské zájmy, zjištěné jednotlivé knižní exempláře opatřené vlastnickými značkami, ale také jeho záměr umístit tuto sbírku, základ knihovny rodové, do prostor rumburského kláštera. František Eusebius dal podnět ke stavbě kapucínského kláštera v Rumburku ve své závěti z roku 1662 (dědice zavázal pod hrozbou ztráty majetku vystavět kapucínský klášter pro dvanáct řeholníků „jako poděkování Bohu za zámožnost“).¹⁷ V klášteře měl být vybudován i samostatný knihovnický sál – tzv. „*Bibliotheca Pöttingana*“. I když se dodnes v klášterním kostele sv. Vavřince nad sakristií nachází místnost označená erbem Františka Eusebia z Pöttingu a jeho manželky Marie Sophie z Dietrichsteinu, knižní sbírka rodiny Pöttingů se v ní nenachází. Plány z roku 1685, které počítaly se zřízením knihovny, nebyly zjevně uskutečněny, nebo byly realizovány jiným způsobem.¹⁸ Odvoz velvyslancovy knižní sbírky, budované převážně ve Španělsku, se však určitě uskutečnil, přestože k uložení knižních sbírek v prostorách kláštera zjevně nedošlo.¹⁹ Kde byla po návratu velvyslance knihovna uložena (ve Vídni, na rumburském panství?) a jak s ní dědic po smrti velvyslance nakládal, není bohužel známo.

12 Je známo, že Leopold I. četl španělsky celou řadu známých děl španělské literatury (zejm. díla Lopeho de Vega, Pedra Mejiji či Juana de Espinosa). K tomu VILLA-URRUTIA, W. R. *Relaciones entre España y Austria...*, s. 53.

13 Viz VILLA-URRUTIA, W. R. *Relaciones entre España y Austria...*, s. 50–51.

14 K jeho osobě a knihovně viz MARTÍNEZ OYARZÁBAL, E. La tratadística militar hispana en las bibliotecas particulares del Siglo de Oro. *Revista de historia militar*, 48, 2004, nr. 96, s. 241–242. Dostupné z: http://www.portalcultura.mde.es/Galerias/revistas/ficheros/RHM_96.pdf.

15 K prodeji viz VILLA-URRUTIA, W. R. *Relaciones entre España y Austria...*, s. 52.

16 K odchodu hraběte Pöttinga a jeho manželky z Madridu 27. dubna 1674 viz např. OLIVÁN, L. „Escribir un diario y una hora de baño“. *Vidas privadas en la corte de Madrid (1650–1680)*. *Revista de historia moderna*, nr. 30, 2012, s. 141–142.

17 Za informace ohledně Pöttingova působení v Rumburku a jeho nadace, stejně jako za možnost prohlédnout si prostory kláštera i dochovanou část klášterní knihovny kapucínů, která je uložena v Městském muzeu v Rumburku, srdečně děkuji pracovnícům Městského muzea v Rumburku, zejména pak Kláře Mágrové. Blíže ke vzniku kláštera např. MÁGROVÁ, K. *Kapucínský klášter a loretánská kaple v Rumburku*. Rumburk: město Rumburk, 2011, s. 2.

18 Srov. BAJGER, M. F. *Česká františkánská knižní kultura. Knihovny minoritů, františkánů a kapucínů v průběhu staletí*. Rigorózní práce obhájená na Katedře české literatury, literární vědy a dějin umění Filozofické fakulty Ostravské univerzity. Dostupné z: <http://bajger.wz.cz/frk/>. Bajgerova práce přináší dokonce náskok dispozice knihovny (archivní materiály a plánky nerealizovaných staveb se dochovaly v Národním archivu, ŘK, M 40).

19 Malá místnost nad sakristií označená erbem Pöttingů je dnes prázdná. Poděkování za možnost zhlédnout tyto prostory patří panu faráři P. Jozefu Kujanovi. Knihy z kapucínského klášterní knihovny, kterých bylo v roce 1950 kolem 7 000 sv., se částečně dochovaly dodnes (umístěny v rumburském Městském muzeu). V tomto fondu jsme však žádné knihy z majetku Pöttingů nenašli.

Odborná literatura věnovala knižní sbírce Františka Eusebia Pöttinga zatím jen malou pozornost. Zajímavou zmínku o Pöttingových bibliofilských zájmech a upozornění na tisky z jeho knihovny, které se nacházejí na území Velké Británie (Cambridge Library²⁰ a British Library) a také Kanady, přinesl roku 1973 článek Dona Williama Cruickshanka *The Library of Count von Pötting*,²¹ který eviduje dochovaných 10 tisků. Materiály, úzce spjaté s životem i politickými aktivitami velvyslance (korespondence, závěť, úřední listiny aj.), se dochovaly ve vídeňském Dvorském a státním archivu (včetně originálu slavného deníku). Rukopisy Františka Eusebia z Pöttingu, uložené v Rakouské národní knihovně (19 převážně španělsky psaných rukopisných kodexů),²² byly získány ve třicátých letech 19. století – koupí od dědiců. Z tisků se podařilo ve vídeňské Národní knihovně identifikovat náhodně jen 2 tisky, a to v souvislosti s teatrologickými bádáními.²³ Další dva tisky byly objeveny autorkou článku přes internet. Doposud je tedy v zahraničních knihovnách evidováno 14 tisků prokazatelně patřících Pöttingovi.

Další knihy patřící Pöttingovi registrujeme v českých knihovnách – celkem 20 knih (18 tisků a 2 rukopisy).²⁴

Ve Strahovské knihovně v Praze bylo nalezeno 6 knih – jeden rukopis psaný španělsky a pět starých tisků. *Espejo Purissimo de la vida, Passion, Muerte Resureccion de Cristo Nuestro Señor*, dílo Mariany de Jesús, jedné ze tří madridských zakladatelek kláštera San Antonio založeného roku 1574 ve městě Trujillo v Extramaduře,²⁵ je rukopis „*que aun no ha salido a la Estampa*“. Františku Eusebiovi Pöttingovi, který jej do své osobní knihovny získal roku 1668, ho věnoval neznámý zbožný františkán – „*un Deboto del orden del Seraphico Padre San Francisco*“. Dochovány jsou též dva jazykově španělské tisky (příručka křesťanské věrouky jezuity Alonsa de Andrade a sevillský tisk o svatořečení Ferdinanda III. Kastilského z roku 1671) a tři tisky cizojazyčné (francouzský z roku 1670, italský z roku 1666 a latinský z roku 1650).

Ve fondu zámecké knihovny na Křivoklátě evidujeme rovněž 6 knih.²⁶ Pět z nich je jazykově španělských (4 z nich byly vydány v Madridu – roku 1654, 1659, 1666 a 1672, pátá

20 Sběrka lorda Johna Dalberg-Actona (1834–1902), získaná roku 1902, zahrnující knihy zděděné po lordovu prastrýci, významném evropském politikovi Karlu Theodoru Antonu Maria von Dalberg (1744–1817).

21 CRUICKSHANK, D. W. The Library of Count von Pötting. *Transactions of the Cambridge Bibliographical Society*, vol. 6, No. 2, 1973, s. 110–114. Dostupné z: <http://www.jstor.org/discover/10.2307/41154522?uid=3737856&uid=2&uid=4&sid=21102180063293>.

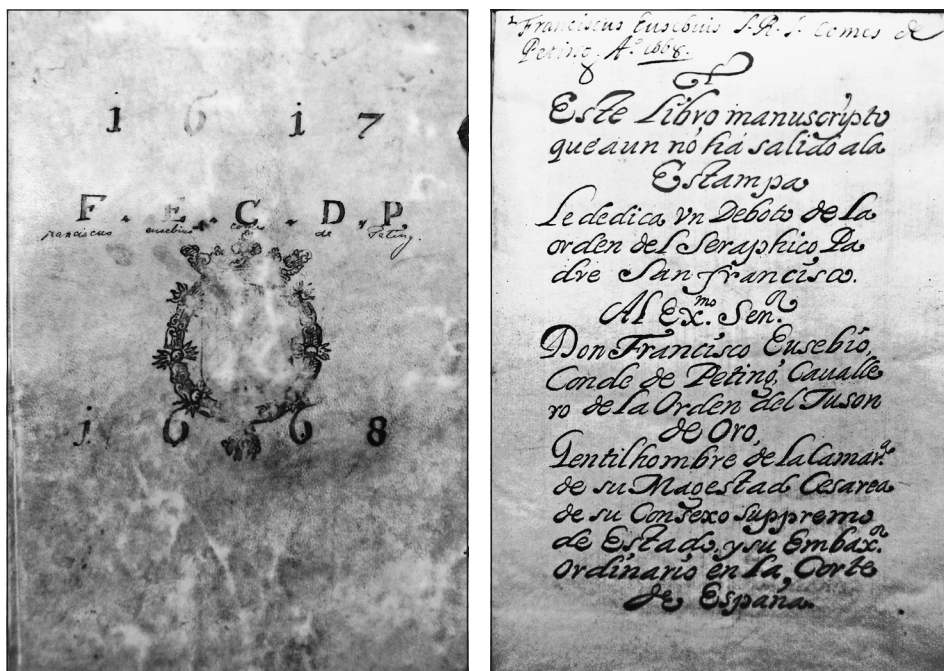
22 Viz KRAFT, W. C. *Codices Vindobonenses hispanici. A Catalog of the Spanish, Portuguese, ad Catalan Manuscripts in the Austrian National Library*. Bibliographic Series Number 4. Corvallis. Oregon: Oregon State College, 1957. Dostupné z: <https://ir.library.oregonstate.edu/xmlui/handle/1957/7440>. Viz též ÖNB-HANNA-Katalog [online]. Dostupné z: http://aleph.onb.ac.at/F/KIMM7KSP248BUALCUYS7U4EIX5V6HJCG111RKU6G64IVI41N7B-00189?func=file&file_name=login. Viz též *Tabulae codicum manu scriptorum praeter graecos et orientales in Bibliotheca Palatina Vindobonensias servatorum*; ed. Academia Caesarea Vindobonensis. Wien: Gerold, 1864–1899. Bd 4: Cod. 5001–Cod. 6500. Dostupné z: <http://www.manuscripta-mediaevalia.de/>.

23 K exempláři divadelní hry *El vellocino de oro* Lopeho de Vega ve fondu Rakouské národní knihovny viz článek literární historičky prof. Mercedes de los Reyes Peña, z fakulty filologie Univerzity v Seville). Za informace k unikátně dochovanému exempláři prvního vydání *Comedias y tragedias* her Juana de la Cueva děkuji srdečně prof. D. W. Cruickshankovi a také p. Simonu Krollovi z vídeňské Národní univerzity.

24 O existenci několika knižních exemplářů z majetku Pöttinga nalezených již dříve viz ARCHER, R. – KAŠPAROVÁ, J. – MAREK, P. *Bohemica hispánica: fondos españoles de los siglos XV a XVII en bibliotecas checas*. Barcelona: Reial Acadèmia de Bones Lletres, King's College London, 2013 (v tisku).

25 Původem z Německa. Dvorní dáma královny Anny Habsburské (1549–1580), čtvrté manželky Filipa II. Blíž viz BIESES (Bibliografía de escritoras españolas). Dostupné z: <http://www.bieses.net/>.

26 Za upozornění na knihy děkuji dr. Petru Maškovi, vedoucímu oddělení zámeckých knihoven Knihovny Národního muzea.

Obrázek č. 2a, b: Vazba rukopisu *Espejo purissimo de la vida Mariany de Jesús se supralibros* hraběte z Pöttingu a první dochované folio (dedikace) spolu s jeho exlibris. Strahovská knihovna, sign. DE IV 18.

v Mexiku roku 1666 a šestá, v latině, v Lyonu roku 1613). Do sbírek knihovny se dostaly v 18. století, kdy majitel zámku Karel Egon I. z Fürstenbergu (1729–1787), prezident Královské české společnosti nauk a nejvyšší purkrabí království Českého, koupil pro knihovnu knihy z majetku sběratele Karla von Hippmann.²⁷

V Knihovně Národního muzea se dochovaly dva rukopisné svazky německy psaných konceptů relací zasílaných Pöttingem císaři Leopoldovi I. i jiným osobám (*Relationes*), jež vznikly v době Pöttingova madridského pobytu, a pět tisků. Z nich jsou dva tisky vydány ve španělštině, jeden je tištěn portugalsky, dalším je latinský tisk a pátou knihu představuje konvolut amsterdamských mědirytin Philippa Gallého a Gérarda de Jode, jež se do muzejní knihovny dostal zprostředkovaně přes osobní knihovnu sběratele Daniela Gottfrieda z Vunšvic (1678–1741).

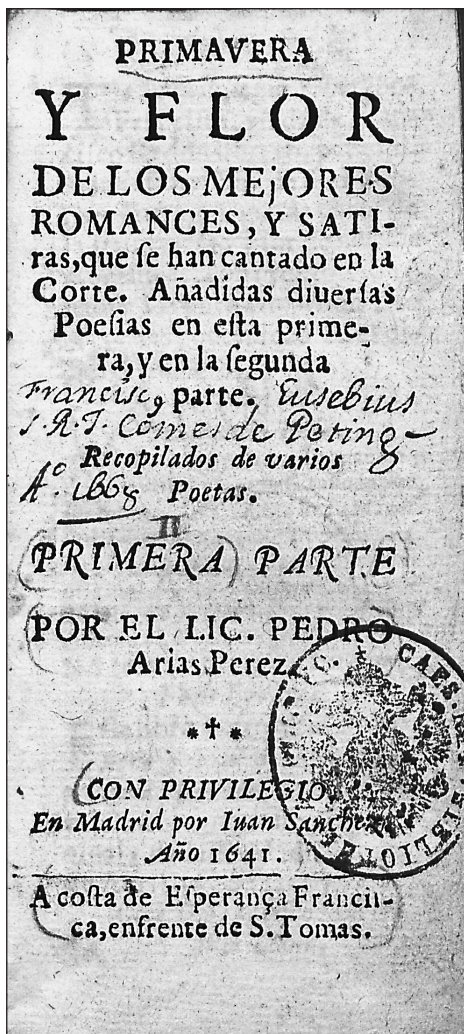
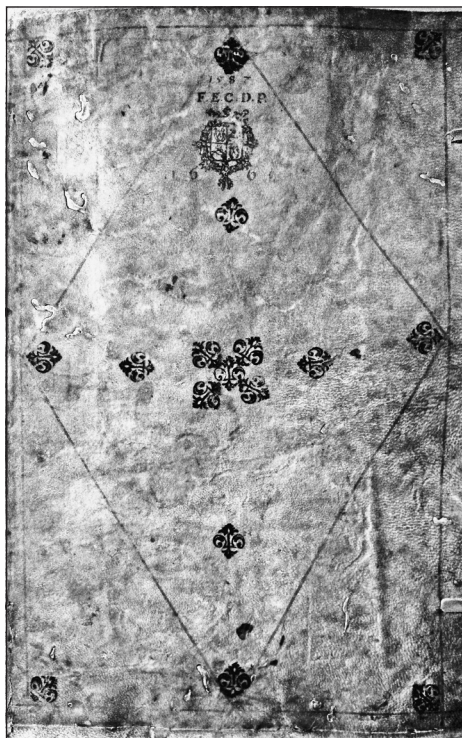
V Národní knihovně ČR byl identifikován jeden tisk: a sice dvousvazkové dějiny vlády Ferdnanda II. Aragonského (1452–1516) sepsané španělským historikem Jerónimem de Zurita y Castro (1512–1580). Vyšly v Zaragoze roku 1580 a do fondu Národní knihovny se dostaly přes klášterní knihovnu irských františkánů v Praze.²⁸

Vědecká knihovna v Olomouci má ve svém fondu jeden madridský tisk z roku 1641, sbírku starých i nových romancí (*Primavera y flor de los mejores romances y sátiras, que se*

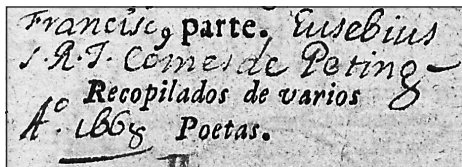
27 K Hippmannově knihovně viz MAŠEK, P. Křivoklátská knihovna rodu Fürstenbergů. In: *Sborník Národního muzea*, řada C, roč. 38, 1993, č. 1–2, s. 48.

28 Knižní fond Národní knihovny však obsahuje i další „pöttingana“, která se do sbírek dostala zjevně různými cestami při rozprodeji rodové knihovny. Je to španělský rukopis *Miscelanea historicas y geographicas del reino de España*, ze 17. století. Podle dochovaných rukopisných exlibris patřil Františku Karlu z Pöttingu a v Klementinu byl již roku 1746. Přes sbírky Pražské lobkowiczské knihovny se do fondu Národní knihovny dostal francouzský tisk *Description nouvelle de ce qu'il y a de plus remarquable dans la ville de Paris* z roku 1694, který patřil, jak to dokládá zápis v knize, Janu Norbertu Mariovi Pöttingovi.

Obrázek č. 3: Původní vazba konvolutu obsahující tři soubory rytin holandských rytců z konce 16. století s doplněným supralibros hraběte Františka Eusebia z Pöttingu. Knihovna Národního muzea, sign. 91 E 4.

Obrázek č. 4a, b: Titulní list první části sbírky španělských romancí z roku 1641. S detailem Pöttingova exlibris. VKOL, sign. 24.989.

han cantado en la corte),²⁹ v níž je vlastnictví velvyslance potvrzeno rukopisným exlibris z roku 1668.

Domnívám se, že Pöttingovy knihy se do ciziny dostaly ne za života, ale až po smrti svého majitele³⁰ – a to nejdříve na počátku 18. století, možná i později. I když k rozptýlení rodové knihovny docházelo poměrně záhy: postupně již od počátku 18. století (určitě před rokem 1706),³¹ tedy již za života Františka Karla (1680–1755) a Johanna Norberta Marii (1678–1733), synů Johanna Sebastiana z Pöttingu, tedy v době, kdy se některé knihy dostaly nejen do sbírek soukromých sběratelů (např. Daniela Gottfrieda z Vunšviců, Karla von Hippmann), ale i klementinské jezuitské knihovny, eventuálně Strahovské premonstrátské knihovny, zůstala zjevně podstatná část knižní pozůstalosti Františka Eusebia z Pöttingu až do poloviny 19. století součástí pöttingovského rodového majetku.

K dalšímu rozprodeji došlo ve 30. letech 19. století. Kromě zmíněné vídeňské akvizice³² máme informaci o tom, že byly roku 1833 do Pražské lobkowiczské knihovny zakoupeny od hraběte Adolfa z Pöttingu jak knihy, tak sbírka rytin.³³

Část rodové knihovny získala také Knihovna Národního muzea, a to roku 1864 odkazem španělského plukovníka hraběte V. Pötting-Persinga („*malá pozůstalost kněh hraběte Pöttinga vyznačuje se tím, že záleží nejvíce v knihách španělských*“).³⁴

VLASTNICKÉ ZÁPISY V KNIHÁCH

Knihy jsou označovány většinou na titulním listu rukopisným exlibris, tj. podpisem Františka Eusebia doplněným rokem akvizice (místo akvizice neuváděl). Exlibris má několik forem zápisu (jméno a titulatura v 1. pádě i v genitivu, tvar jména jako „Pötting“, „Pöting“, „Peting“ či „Petino“). Řada jeho knih dochovaných v původní měkké pergamenové vazbě má na přední desce knihy iniciálovo-heraldické supralibros (někdy je již částečně setřeno a je málo patrné a v několika případech vykazuje známky záměrného zabílení). Obsahuje iniciály „F.E.C.D.P.“ [= Franciscus Eusebius comes de Pötting] a malovaný erb majitele zdobený zlatým rounem.³⁵ Toto supralibros uvádí zpravidla dvojí dataci – datum

29 Viz PUMPRLA, V. Soupis starých tisků ve fondech Státní vědecké knihovny v Olomouci. IV. Hispanika a iberoamerikána 1501–1800. Olomouc: Státní vědecká knihovna v Olomouci, 1981, s. 192, č. 537. Za ověření existence knihy a za poskytnutí fotografií děkuji Mgr. Rostislavu Krušínskému z oddělení rukopisů a starých tisků olomoucké Vědecké knihovny.

30 Viz CRUICKSHANK, D. W. *The Library of Count von Pötting*, s. 113. (Viz autorova poněkud „odvážná“ hypotéza o tom, že tisky dochované ve Velké Británii a Kanadě jsou zjevně ty, které si velvyslanec Pötting při svém odchodu ze Španělska nevezal s sebou, protože ho už patrně nezajímaly, anebo že je chtěl nechat svému následníku hraběti Ferdinandu Bonaventuru Harrachovi, který ho roku 1673 ve funkci velvyslance vystřídal. Jsem přesvědčena, že tomu tak nebylo.)

31 Dokládá to tisk, který se již roku 1706 nacházel ve sbírkách Daniela Gottfrieda z Vunšvic.

32 Viz Akzessionsbuch I. In: *Zuwachs verzeichniss der Handschriften-Sammlung der Hofbibliothek für die Jahre 1831–1927*, Bd. 1 1831–1879. Österreichische Nationalbibliothek, Cod. Ser. N. 2177, f. 2v. Dokument jsem neměla možnost studovat (není vyloučeno, že knihy prodal Adolf z Pöttingu, který o rok později prodává část rodinné sbírky hořínko-mělnickým Lobkowiczům; tuto domněnku je však třeba ověřit).

33 „...sedmset svazků a velká sbírka rytin byly koupeny za roční rentu 500 zl. od hraběte Adolfa z Pöttingů, jenž se tehdy stěhoval z Prahy do Vídně.“ Viz VOLF, J. Knihovna lobkowiczského fideikomisu v Praze. In: *O starých českých sběratelích knih*. Praha, 1937, s. 22–23. S knižními sbírkami hořínko-mělnických Lobkowiczů (Pražskou lobkowiczskou knihovnou) se na konci dvacátých a počátku třicátých let 20. století dostal knižní materiál z pöttingenského majetku do Národní knihovny ČR a druhotně zřejmě i do jiných institucí.

34 Srov. *Časopis Národního muzea* 38, 1864, sv. 2, s. 120. Informaci je nutno do budoucna dále rozšířit archivním badáním.

35 Ve čtvrceném štítě v prvním a čtvrtém poli leží zlomená podkova. Mezi oběma vzniklými polovinami jsou překříženy dva hřeby. V druhém a třetím poli je umístěn doprava otočený ohař ve skoku s obojkem. Nad štítem je umístěna koruna.

Obrázek č. 5a, b: Vazba vzácného vydání španělského překladu slavného Castiglionova Dvořana z roku 1540 se supralibros hraběte z Pöttingu z roku 1665. Titulní list s Pöttingovým exlibris. Knihovna Národního muzea v Praze, sign. 98 D 24.

vydání knihy a datum akvizice (datum vydání knihy někdy chybí). Erb, ručně malovaný, vykazuje jemné variantní rozdíly. Existují ovšem také knihy, které toto supralibros nemají (nebyly jím opatřeny) – ať již se jedná o pergamenové, kožené či papírové vazby. Podškrty a marginální poznámky a jiné stopy četby jsme v knihách bohužel zatím nenašli.

Podle data akvizice knih (1652–1674) jsou akvizičně nejsilnějším obdobím léta 1663–1670; nejvíce knih (tisků i rukopisů) získal Pötting do knihovny v letech 1668–1669. Zdá se tedy, že španělský pobyt představoval intenzivní obohacování Pöttingovy knihovny (nákup, dary).

Podle obsahové skladby torza jeho knihovny můžeme konstatovat, že kromě politicko-historické, teologické či právnícké literatury jsou v knižní sbírce zastoupeny různé příležitostné tisky spjaté se soudobými dvorními a církevními festiviti (z nich vyniká mexický tisk z roku 1666 popisující oslavy konané u příležitosti úmrtí španělského krále Filipa IV.), dále příručky určené ke vzdělání a výchově šlechty (srov. Castiglionova *Dvořana*, překlad Bidpajových bajek, příručku *Secretario*, návod, jak psát korespondenci z pera sekretáře Filipa IV., nebo *Reynados*, učebnici určenou mladému králi Karlu II. aj.) a pochopitelně i beletrie. Výskyt souborných i jednotlivých vydání španělských dram (Juana de la Cueva, Lopeho de Vega, Pedra Calderóna de la Barca) nepřekvapí, stejně jako zmíněný dvojdielný soubor romancí, edice obou dílů Cervantesova *Dona Quijota* nebo soubor děl Franciska de Quevedo.

Dosud nalezené knihy a rukopisy z majetku hraběte Františka Eusebia z Pöttingu naznačují, že se jednalo o početnou a obsahem zajímavou barokní knižní sbírku 17. století.

Věřím, že se s nálezem dalších knih podaří osvětlit zatím ne stále jasné putování Pöttingovy knižní sbírky časem i prostorem a že se tak dovíme víc jak o jeho sběratelské činnosti, tak také o jeho čtenářských zájmech.

TRACING THE LIBRARY COLLECTION OF FRANCIS EUSEBIUS EARL OF PÖTTING AND PERSING

„PROVENIO“ AND POSSIBILITY OF RECONSTRUCTION OF DISPERSED LIBRARIES

Summary: The paper examines the fate of the personal library of the politician Francis Eusebius, Earl of Potting and Persing, who was the Ambassador to Spain for Emperor Leopold I. in the years 1663–1674. This Baroque book collection, containing manuscripts and prints, was not preserved as a whole but dispersed in libraries in the Czech Republic and abroad. The article, which was based on a research of bookprovenances (a project of the National Museum Library *NAKI DF12P01OVV023 PROVENIO: Research methodology of book provenances*) provides concise information on newly identified books in the Czech Republic and gives a description of the owner's bookplate and supralibros. The virtual reconstruction of this collection is one example of a gradual reconstruction of scattered (dispersed) book collections with in the electronic database PROVENIO that is being built by the National Museum Library in Prague (www.provenio.net), which relies on the cooperation of experts in the Czech Republic and abroad. The information stored in it will be used in the future for a more detailed study, supplemented with a list of the identified extant books from the no longer existent Pötting's collection.

Keywords: Francis Eusebius, Earl of Potting and Persing, Baroque nobiliary book collections of the 17th century, bookprovenance, bookplates, supralibros, reconstruction of a book collection, prints, manuscripts, database PROVENIO, National Museum Library in Prague.

PhDr. Jaroslava Kašparová (*1952)

Absolventka Filozofické fakulty UP v Olomouci (čeština – francouzština), pracovnice oddělení rukopisů a starých tisků Knihovny Národního muzea. Zabývá se problematikou knižních vlastnických proveniencí a bibliofilství a knižní kulturou románských zemí 16. a 17. století ve vztahu k českým zemím (zejména čtenářskou recepcí románských tisků).